(כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם עַל־מִצְרַיִם עַל־רִכְבּוֹ וְעַל־פָּרָשָׁיו׃

כו ואמר יי למשה, ארים ית ידך על ימא; ויתובון מיא על מצראי, על רתכיהון ועל פרשיהון.

רש"י ◂ וישובו המים: שזקופים ועומדים כחומה וישובו למקומם ויכסו על מצרים:

(כז) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיָּשָׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיְנַעֵר יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם׃

כז וארים משה ית ידיה על ימא, ותב ימא לעדן צפרא לתקפיה, ומצראי, ערקין לקדמותיה; ושניק יי ית מצראי, בגו ימא.

רש"י ◂ לפנות בקר: לעת שהבוקר פונה לבא: לאיתנו: לתקפו הראשון: נסים לקראתו: שהיו מהוממים ומטורפין ורצין לקראת המים: וינער ה': כאדם שמנער את הקדירה והופך העליון למטה והתחתון למעלה כך היו עולין ויורדין ומשתברין בים ונתן הקב"ה בהם חיות לקבל היסורין: וינער: ושניק והוא ל' טרוף בלשון ארמי והרבה יש במדרש אגדה:

(כח) וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכֹל חֵיל פַּרְעֹה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא־נִשְׁאַר בָּהֶם עַד־אֶחָד׃

כח ותבו מיא, וחפו ית רתכיא וית פרשיא, לכל משרית פרעה, דעאלו בתריהון בימא; לא אשתאר בהון, עד חד.

רש"י ◂ ויכסו את הרכב וגו' לכל חיל פרעה: כך דרך המקראות לכתוב למ"ד יתרה כמו לכל כליו תעשה נחשת. וכן לכל כלי המשכן לכל עבודתו ויתדותם ומיתריהם לכל כליהם ואינו אלא תקון לשון:

(כט) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם חֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם׃

כט ובני ישראל הליכו ביבשתא, בגו ימא; ומיא להון שורין, מימינהון ומסמאלהון.

(ל) וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם׃

ל ופרק יי ביומא ההוא, ית ישראל מידא דמצראי; וחזא ישראל ית מצראי, מיתין על כיף ימא.

רש"י ◂ וירא ישראל את מצרים מת: שפלטן הים על שפתו כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולים מצד זה כך הם עולין מצד אחר רחוק ממנו וירדפו אחרינו:

(לא) וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ׃

לא וחזא ישראל ית גבורת ידא רבתא, דעבד יי במצראי, ודחילו עמא, מן קדם יי; והימינו, במימרא דיי, ובנביאות משה, עבדיה.

רש"י ◂ את היד הגדולה: את הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקב"ה. והרבה לשונות נופלין על לשון יד וכלן לשון יד ממש הן והמפרשו יתקן הלשון אחר ענין הדבור:

טו (א) אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַּיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם׃

א בכין שבח משה ובני ישראל ית תשבחתא הדא, קדם יי, ואמרו, למימר: נשבח ונודי קדם יי ארי אתגאי על גיותניא וגיאותא דיליה היא, סוסיא ורכביה רמא בימא.

רש"י ◂ אז ישיר משה: אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה. וכן אז ידבר יהושע. וכן ובית יעשה לבת פרעה חשב בלבו שיעשה לה. אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה ויאמרו לאמר אשירה לה'. וכן ביהושע כשראה הנס אמר לו לבו שידבר וכן עשה ויאמרו לעיני כל ישראל. וכן שירת הבאר שפתח בה אז ישיר ישראל פי' אחריו עלי באר ענו לה. אז יבנה שלמה במה פרשו בו חכמי ישראל שבקש לבנות ולא בנה למדנו שהיו"ד על שם המחשבה נאמרה זהו ליישב פשוטו. אבל מדרשו אמרו רז"ל מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה וכן בכלן חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה. ואין לומר וליישב לשון הזה כשאר דברים הנכתבים בלשון עתיד והן מיד כגון ככה יעשה איוב ע"פ ה' יחנו ויש אשר ישכון הענן. לפי שהן דבר ההווה תמיד ונופל בו בין לשון עתיד ובין לשון עבר אבל זה שלא היה אלא לשעה אינו יכול ליישבו בלשון הזה: כי גאה גאה: כתרגומו. (ד"א בא הכפל לומר שעשה דבר שאי אפשר לבשר ודם לעשות כשהוא נלחם בחברו ומתגבר עליו מפילו מן הסוס וכאן סוס ורוכבו רמה בים וכל שאי אפשר לעשות על ידי זולתו נופל בו לשון גאות כמו כי גאות עשה וכן כל השירה תמצא כפולה עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה ה' איש מלחמה ה' שמו וכן כלם ברש"י ישן). ד"א כי גאה גאה. על כל השירות וכל מה שאקלס בו עוד יש בו תוספת ולא כמדת בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו: סוס ורכבו: שניהם קשורים זה בזה והמים מעלין אותם לרום ומורידין אותם לעומק ואינן נפרדין: רמה: השליך וכן ורמו לגו אתון נורא. ומדרש אגדה כתוב אחד אומר רמה וכתוב אחד אומר ירה מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום כמו מי ירה אבן פנתה מלמעלה למטה:

(ב) עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ׃

ב תקפי ותשבחתי דחילא יי, אמר במימריה והוה לי לפריק; דין אלהי ואבני ליה מקדש, אלהא דאבהתי ואפלח קדמוהי.

רש"י ◂ עזי וזמרת יה: אונקלוס תרגם תוקפי ותושבחתי. עזי כמו עזי בשורו"ק וזמרת כמו וזמרתי ואני תמה על לשון המקרא שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא אלא בשלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת וכל שאר מקומות נקוד שורו"ק ה' עזי ומעזי. עזי אליך אשמורה. וכן כל תבה בת שתי אותיות הנקודה מלאפו"ם כשהיא מארכת באות שלישית ואין השניה בשו"א בחטף הראשונה נקודה בשורו"ק כגון עז עזי רוק רוקי חק חקי עול עולי יסור עולו כל כלו ושלישים על כלו. ואלו שלשה עזי וזמרת של כאן ושל ישעיה ושל תהלים נקודה בקמ"ץ חטף. ועוד אין באחד מהן כתוב וזמרתי אלא וזמרת וכלם סמוך להם ויהי לי לישועה. לכך אני אומר ליישב לשון המקרא שאין עזי כמו עוזי ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא עזי שם דבר הוא כמו היושבי בשמים שוכני בחגוי סלע שוכני סנה. וזהו השבח עזי וזמרת יה הוא היה לי לישועה וזמרת דבוק הוא לתבת ה' כמו לעזרת ה' בעברת ה' על דברת בני האדם. ולשון וזמרת לשון לא תזמור. זמיר עריצים לשון כסוח וכריתה עזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישועה. ואל תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היה שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה וזה דוגמתו את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב היה לו לומר עשה צלעות סביב. וכן ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם היה לו לומר מלך עליהם רחבעם. מבלתי יכולת ה' וגו' וישחטם היה לו לומר שחטם והאנשים אשר שלח משה וגו' וימתו מתו היה לו לומר ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב היה לו לומר עזב: זה אלי: בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים: ואנוהו: אונקלוס תרגם לשון נוה. נוה שאנן. לנוה צאן. דבר אחר ואנוהו לשון נוי אספר נויו ושבחו לבאי עולם כגון מה דודך מדוד דודי צח ואדום וכל הענין: אלהי אבי: הוא זה וארוממנהו. אלהי אבי לא אני תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדשה ואלהותו עלי מימי אבותי:

(ג) יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ׃

ג יי, מארי נצחן קרביא; יי, שמיה.

רש"י ◂ ה' איש מלחמה: בעל מלחמה כמו איש נעמי וכל איש ואישך מתורגמין בעל וכן וחזקת והיית לאיש לגבור: ה' שמו: מלחמותיו לא בכלי זיין אלא בשמו הוא נלחם כמו שאמר דוד ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות. ד"א ה' שמו אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו אוחז הוא במדתו לרחם על ברואיו ולזון את כל באי עולם ולא כמדת מלכי אדמה כשהוא עוסק במלחמה פונה עצמו מכל עסקיו ואין בו כח לעשות זו וזו:

(ד) מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף׃

ד רתכי פרעה ומשריתיה, שדי בימא; ומבחר גברוהי, אטבעו בימא דסוף.

רש"י ◂ ירה בים: שדי בימא לשון יריה. וכן הוא אומר או ירה יירה. או אשתדאה אישתדי והתי"ו משתמש באלו במקום יתפעל: ומבחר: שם דבר. כמו מרכב משכב מקרא קדש: טבעו: אין טביעה אלא במקום טיט כמו טבעתי ביון מצולה. ויטבע ירמיה בטיט מלמד שנעשה הים טיט לגמול להם כמדתם שעבדו את ישראל בחמר ובלבנים:

(ה) תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן׃

ה תהומיא, חפו עליהון; נחתו לעומקיא, כאבנא.

רש"י ◂ יכסימו: כמו יכסום והיו"ד האמצעית יתרה בו ודרך המקראות בכך כמו ובקרך וצאנך ירביון. ירויון מדשן ביתך והיו"ד ראשונה שמשמעה לשון עתיד כך פרשוהו טבעו בים סוף כדי שיחזרו המים ויכסו אותן. יכסיומו אין דומה לו במקרא בנקודתו ודרכו להיות בנקודתו יכסיומו במלא"פום (גם כאן מוכח להיות חולם כמ"ש) כמו אבן: ובמקום אחר צללו כעופרת ובמקום אחר יאכלמו כקש. הרשעים כקש הולכים ומטורפין עולין ויורדין. בינונים כאבן. והכשרים כעופרת שנחו מיד:

(ו) יְמִינְךָ יְהוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב׃

ו ימינך יי, אדירא בחילא; ימינך יי, תברת סנאה.

רש"י ◂ ימינך. ימינך: שני פעמים כשישראל עושין רצונו של מקום השמאל נעשית ימין: ימינך ה' נאדרי בכח: להציל את ישראל וימינך השנית תרעץ אויב. ול"נ אותה ימין עצמה תרעץ אויב מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת ופשוטו של מקרא ימינך הנאדרת בכח מה מלאכתה ימינך היא תרעץ אויב וכמה מקראות דוגמתו כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלוזו. נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם. לא לנו ה' לא לנו. אענה נאם ה' אענה את השמים. אנכי לה' אנכי אשירה. לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם. עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר. תרמסנה רגל רגלי עני. ונתן ארצם לנחלה נחלה לישראל עבדו: נאדרי: היו"ד יתרה כמו רבתי עם שרתי במדינות גנובתי יום: תרעץ אויב: תמיד היא רועצת ומשברת האויב ודומה לו וירעצו וירוצצו את בני ישראל בשופטים. ד"א ימינך הנאדרת בכח היא משברת ומלקה אויב:

(ז) וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ׃

ז ובסגי תקפך, תברתנון לדקמו על עמך; שלחת, רגזך שיצינון, כנורא לקשא.

רש"י ◂ וברב גאונך: זאת היד בלבד רועצת האויב כשהוא מרומם ברוב גאונו אז יהרוס קמיו ואם ברוב גאונו לבד אויביו נהרסים ק"ו כששלח בם חרון אף יאכלמו: תהרס: תמיד אתה הורס קמיך הקמים נגדך ומי הם הקמים כנגדו אלו הקמים על ישראל וכן הוא אומר כי הנה אויביך יהמיון ומה היא ההמיה על עמך יערימו סוד ועל זה קורא אותם אויביו של מקום:

(ח) וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב־יָם׃

ח ובמימר פמך חכימו מיא, קמו כשור אזליא; קפו תהומי, בלבא דימא.

רש"י ◂ וברוח אפיך: היוצא משני נחיריים של אף דבר הכתוב כביכול בשכינה דוגמת מלך בשר ודם כדי להשמיע אזן הבריות כפי ההוה שיכלו להבין דבר כשאדם כועס יוצא רוח מנחיריו וכן עלה עשן באפו וכן ומרוח אפו יכלו וזהו שאמר למען שמי אאריך אפי כשזעפו נחה נשימתו ארוכה וכשהוא כועס נשימתו קצרה. ותהלתי אחטם לך ולמען תהלתי אשים חטם באפי לסתום נחירי בפני האף והרוח שלא יצאו. לך בשבילך. אחטם כמו נאקה בחטם במסכת שבת כך נראה בעיני. וכל אף וחרון שבמקרא אני אומר כן חרה אף כמו ועצמי חרה מני חורב לשון שרפה ומוקד שהנחירים מתחממים ונחרים בעת הקצף וחרון מגזרת חרה כמו רצון מגזרת רצה וכן חמה לשון חמימות על כן הוא אומר וחמתו בערה בו ובנוח החמה אומר נתקררה דעתו: נערמו מים: אונקלוס תרגם לשון ערמימות ולשון צחות המקרא כמו ערמת חטים ונצבו כמו נד יוכיח: נערמו מים: ממוקד רוח שיצא מאפך יבשו המים והם נעשו כמין גלים וכריות של ערמה שהם גבוהים: כמו נד: כתרגומו כשור כחומה כמו נד: לשון צבור וכנוס כמו נד קציר ביום נחלה כונס כנד לא כתב כונס כנאד ואלו היה כנד כמו כנאד וכונס לשון הכנסה היה לו לכתוב מכניס כבנאד מי הים אלא כונס לשון אוסף וצובר הוא וכן קמו נד אחד ויעמדו נד אחד ואין ל' קימה ועמידה בנאדות אלא בחומות וצבורים ולא מצינו נאד נקוד אלא במלאפום כמו שימה דמעתי בנאדך. את נאד החלב: קפאו: כמו וכגבינה תקפיאני שהקשו ונעשו כאבנים והמים זורקים את המצרים על האבן בכח ונלחמים בם בכל מיני קושי: בלב ים: בחוזק הים ודרך המקראות לדבר כן. עד לב השמים. בלב האלה. לשון עיקרו ותקפו של דבר:

(ט) אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי׃

ט דהוה אמר סנאה ארדוף אדביק, אפליג בזתא; תסבע מנהון נפשי אשלוף חרבי, תשיצינון ידי.

רש"י ◂ אמר אויב: לעמו כשפתם בדברים ארדוף ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי. תמלאמו: תמלא מהם. נפשי: רוחי ורצוני ואל תתמה על תבה המדברת בשתים. תמלאמו תמלא מהם. יש הרבה כלשון הזה כי ארץ הנגב נתתני כמו נתת לי. ולא יכלו דברו לשלום כמו דבר עמו. בני יצאוני כמו יצאו ממני. מספר צעדי אגידנו כמו אגיד לו. אף כאן תמלאמו תמלא נפשי מהם: אריק חרבי: אשלוף ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו ונשאר ריק נופל בו לשון הרקה כמו מריקים שקיהם. וכליו יריקו. ואל תאמר אין לשון ריקות נופל על היוצא אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנה אבל לא על החרב ועל היין לדחוק ולפרש אריק חרבי כלשון וירק את חניכיו אזדיין בחרבי מצינו הלשון מסב אף על היוצא שמן תורק ולא הורק מכלי אל כלי. לא הורק הכלי אין כתיב כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי מצינו הלשון מסב על היין. וכן והריקו חרבותם על יופי חכמתך דחירם: תורישמו: לשון רישות ודלות כמו מוריש ומעשיר:

(י) נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים׃

י אמרת במימרך, חפא עליהון ימא; אשתקעו, כאברא, במיין, תקיפין.

רש"י ◂ נשפת: לשון הפחה וכן וגם נשף בהם: צללו: שקעו עמקו לשון מצולה: כעופרת: אבר פלו"ם בלע"ז:

(יא) מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא׃

יא לית בר מנך את הוא אלהא יי, לית אלה אלא את אדיר בקדשא; דחיל תשבחן, עביד פרישן.

רש"י ◂ באלים: בחזקים כמו ואת אילי הארץ לקח. אילותי לעזרתי חושה: נורא תהלת: יראוי מלהגיד תהלותיך פן ימעטו כמ"ש לך דומיה תהלה:

(יב) נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ׃

יב ארימת, ימינך בלעתנון, ארעא.

רש"י ◂ נטית ימינך: כשהקדוש ברוך הוא נוטה ידו הרשעים כלים ונופלים לפי שהכל נתון בידו ונופלים בהטייתה וכן הוא אומר וה' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור משל לכלי זכוכית הנתונים ביד אדם מטה ידו מעט והן נופלים ומשתברין: תבלעמו ארץ: מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמרו ה' הצדיק:

(יג) נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ׃

יג דברתא בטבותך, לעמא דנן דפרקתא; דברתא בתקפך, לדירא דקדשך.

רש"י ◂ נהלת: לשון מנהל ואונקלוס תרגם לשון נושא וסובל ולא דקדק לפרש אחר לשון העברית:

(יד) שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת׃

יד שמעו עממיא, וזעו; דחלא אחדתנון, לדהוו יתבין בפלשת.

רש"י ◂ ירגזון: מתרגזין: ישבי פלשת: מפני שהרגו את בני אפרים שמהרו את הקץ ויצאו בחזקה כמפורש בדברי הימים והרגום אנשי גת:

(טו) אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן׃

טו בכין אתבהילו, רברבי אדום תקיפי מואב, אחדתנון רתיתא; אתברו, כל דהוו יתבין בכנען.

רש"י ◂ אלופי אדום אילי מואב: והלא לא היה להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכים אלא מפני אנינות שהיו מתאוננים ומצטערים על כבודם של ישראל: נמוגו: נמסו כמו ברביבים תמוגגנה. אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו:

(טז) תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ׃

טז תפול עליהון אימתא ודחלתא, בסגי תקפך ישתקון כאבנא; עד דיעבר עמך יי ית ארנונא, עד דיעבר עמא דנן דפרקתא ית ירדנא.

רש"י ◂ תפול עליהם אימתה: על הרחוקים. ופחד: על הקרובים כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו': עד יעבר. כתרגומו: קנית: חבבת משאר אומות כחפץ הקנוי בדמים יקרים שחביב על האדם:

(יז) תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ׃

יז תעילנון, ותשרינון בטורא דאחסנתך, אתר לבית שכינתך אתקינתא, יי; מקדשא, יי אתקנוהי ידך.

רש"י ◂ תבאמו: נתנבא משה שלא יכנס לארץ לכך לא נאמר תביאנו (נראה שצ"ל שלא יכנסו לארץ וכו' והכי איתא בהדיא פרק יש נוחלין דף קי"ט ובמכילתא הבנים יכנסו ולא האבות אף שלא נגזרה גזרת מרגלים עדין מכל מקום נבא ולא ידע מה נבא. מהרש"ל): מכון לשבתך: מקדש של מטה מכוון כנגד כסא של מעלה אשר פעלת: מקדש: הטעם עליו זקף גדול להפרידו מתבת השם שלאחריו המקדש אשר כוננו ידיך ה'. חביב בית המקדש שהעולם נברא ביד אחת שנאמר אף ידי יסדה ארץ ומקדש בשתי ידים ואימתי יבנה בשתי ידים בזמן שה' ימלוך לעולם ועד לעתיד לבא שכל המלוכה שלו:

(יח) יְהוָה | יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃

יח יי מלכותיה, לעלם ולעלמי עלמיא.

רש"י ◂ לעולם ועד: ל' עולמית הוא והוי"ו בו יסוד לפיכך הוא פתוחה אבל ואנכי היודע ועד שהוי"ו בו שמוש קמוצה היא:

(יט) כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם׃

יט ארי עאלו סוסות פרעה ברתכוהי ובפרשוהי, בימא, ואתיב יי עליהון, ית מי ימא; ובני ישראל הליכו ביבשתא, בגו ימא.

רש"י ◂ כי בא סוס פרעה: כאשר בא:

(כ) וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתֵּצֶאןָ כָל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת׃

כ ונסיבת מרים נביאתא אחתיה דאהרון, ית תפא בידה; ונפקא כל נשיא בתרהא, בתפין ובחנגין.

רש"י ◂ ותקח מרים הנביאה: היכן נתנבאה כשהיתה אחות אהרן קודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו' כדאיתא בסוטה. דבר אחר אחות אהרן לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה נקראת על שמו: את התף: כלי של מיני זמר: בתפים ובמחלת: מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תפים ממצרים:

(כא) וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם׃

כא ומעניא להון, מרים: שבחו ואודו קדם יי ארי אתגאי על גיותניא וגיאותא דיליה היא, סוסיא ורכביה רמא בימא.

רש"י ◂ ותען להם מרים: משה אמר שירה לאנשים. הוא אומר והם עונין אחריו. ומרים אמרה שירה לנשים:

(כב) וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל־מִדְבַּר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת־יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא־מָצְאוּ מָיִם׃

כב ואטיל משה ית ישראל מימא דסוף, ונפקו למדברא דחגרא; ואזלו תלתא יומין במדברא, ולא אשכחו מיא.

רש"י ◂ ויסע משה: הסיען בעל כרחם שעטרו מצרים את סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוצאין אותם בים וגדולה היתה בזת הים מבזת מצרים שנאמר תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף לפיכך הוצרך להסיען בעל כרחם:

(כג) וַיָּבֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמָהּ מָרָה׃

כג ואתו למרה ולא יכילו למשתי מיא ממרה, ארי מרירין אנון; על כין קרא שמה, מרה.

רש"י ◂ ויבאו מרתה: כמו למרה. ה"א בסוף תבה במקום למ"ד בתחלתה והתי"ו היא במקום ה"א הנשרשת בתבת מרה ובסמיכתה כשהיא נדבקת לה"א שהוא מוסיף במקום הלמ"ד תהפך הה"א של שרש לתי"ו וכן כל ה"א שהיא שרש בתבה תתהפך לתי"ו בסמיכתה כמו חמה אין לי. וחמתו בערה בו. הרי ה"א של שורש נהפכת לתי"ו מפני שנסמכת אל הוא"ו הנוספת. וכן עבד ואמה. הנה אמתי בלהה. לנפש חיה. וזהמתו תיתו לחם. בין הרמה. ותשובתו הרמתה:

(כד) וַיִּלֹּנוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַה־נִּשְׁתֶּה׃

כד ואתרעמו עמא על משה למימר, מא נשתי.

רש"י ◂ וילנו: לשון נפעל הוא וכן התרגום ל' נפעל הוא ואתרעמו וכן דרך לשון תלונה להסב הדבור אל האדם מתלונן מתרועם ולא אמר לונן רועם וכן יאמר הלועז דקומפ"ל ישנ"ק ש"יי מסב הדבור אליו באמרו ש"יי:

(כה) וַיִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיּוֹרֵהוּ יְהוָה עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ׃

כה וצלי קדם יי, ואלפיה יי אעא, ורמא למיא, ובסימו מיא; תמן גזר ליה קים ודין, ותמן נסייה.

רש"י ◂ שם שם לו: במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודינין: ושם נסהו: לעם וראה קשי ערפן שלא נמלכו במשה בל' יפה בקש עלינו רחמים שיהיו לנו מים לשתות אלא נתלוננו:

(כו) וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רֹפְאֶךָ׃

כו ואמר אם קבלא תקביל למימרא דיי אלהך, ודכשר קדמוהי תעביד, ותצית לפקודוהי, ותטר כל קימוהי כל מרעין דשויתי במצרים, לא אשוינון עלך, ארי אנא יי, אסך.

רש"י ◂ אם שמוע תשמע: זו קבלה שיקבלו עליהם: תעשה: הוא עשיה: והאזנת: תטה אזנים לדקדק בהם: כל חקיו: דברים שאינן אלא גזרת מלך בלא שום טעם ויצה"ר מקנטר עליהם מה אסור באלו למה נאסרו כגון לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם: לא אשים עליך: ואם אשים הרי הוא כלא הושמה כי אני ה' רופאך זהו מדרשו. ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך מלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם כרופא זה האומר לאדם אל תאכל דברים שמחזירים אותך לידי חלי וזהו איזון מצות וכן הוא אומר רפאות תהי לשרך: